

Quatuor pour la Fin du Temps – Olivier Messiaen (1908-1992)

Tijdens het begin van de tweede wereldoorlog werd Frans soldaat Olivier Messiaen gevangen genomen, en naar Stalag VIII-A gebracht, een krijgsgevangenkamp in Polen. Daar ontmoette hij de cellist Etienne Pasquier, de klarinettist Henri Akoka en de violist Jean le Boulaire, waarvoor hij muziek begon te schrijven. Zo ontstond *Quatuor Pour La Fin Du Temps*, dat gebaseerd is op de Bijbelse interpretatie van het einde van de wereld. In januari 1941 werd het stuk in de ijzige kou en met gebrekkige instrumenten in een van de barakken uitgevoerd voor vierhonderd medegevangenen en kampwachten. Het maakte op de aanwezigen een verpletterende indruk.

Nu hoort het tot de canon van de twintigste-eeuwse West-Europese muziek. De muziek is complex, aangrijpend en bij vlagen indringend. Messiaen laat in de muziek de pijn, het geloof, maar ook de hoop horen. Het is daarmee een stuk dat ook in de huidige tijd uiterst relevant en ontroerend is.

Aan de titels van de delen is al af te leiden waar het werk over gaat. Volgens Messiaen, een zeer gelovig christen, was muziek de hoorbare afbeelding van God. Ook de natuur zag hij als een afspiegeling van het goddelijke. Messiaen werd bij het componeren van dit stuk geïnspireerd door enkele passages uit het Bijbelboek Openbaringen waarin een engel het einde van de Tijd aankondigt. Quatuor gaat over het einde der tijden, maar ook over de opheffing van het muzikale principe tijd. Het is aanlokkelijk om te denken dat Messiaen hoopte op het einde van zijn gevangenschap, maar dat is te simpel. Met het einde der tijden doelde Messiaen op het einde van de begrippen heden en verleden, dat wil zeggen het begin van de eeuwigheid. Met zijn componeren wilde Messiaen het begrip tijd onderzoeken en vooral het Nu vinden.

In het Quatuor zitten delen die precies laten zien wat Messiaen daarmee bedoelde. Daarin laat hij de tijd bijna stil staan. Neem het grandioze vijfde deel 'Louange a l'éternité de Jésus', waarin de cello een hele lange, langzame melodie speelt, ondersteund door pianoakkoorden. Dat duurt maar en duurt maar, tot de luisteraar het begrip tijd vergeten is.

In deel zes van het 'Quatuor' is ook Messiaens andere ritmische bron te horen. Geïnspireerd door oude Griekse en hindoe ritmes haalt Messiaen de westerse maatvoering stevig onderuit. Het begin van dat deel 'Danse de la fureur, pour les sept trompettes' lijkt een vierkwartsmaat, maar hij verbreedt de maat door er een zestiende aan toe te voegen. De puls verspringt daardoor steeds. Het ritmische motief keert telkens net iets anders terug en breidt zich steeds meer uit. De luisteraar staat voortdurend op het verkeerde been, maar wie zich eraan overgeeft, moet zich gewonnen geven.

En dan is er die andere opvallende interesse van Messiaen, de vogels. Messiaen hield van vogels en probeerde in zijn muziek hun zang te vangen. Dat ging hem zeer goed af. In het openingsdeel 'Liturgie de cristal' ontwakende vogels, de nachtegaal en de merel, om precies te zijn. Ze doen ook mee in andere delen van het 'Quatuor'. Vogels symboliseren ons verlangen naar vrijheid, licht, sterren, regenbogen en vrolijke liederen, aldus Messiaen. Want de componist, die in 1992 stierf, was beslist niet alleen in het hiernamaals geïnteresseerd. Het is niet moeilijk te bedenken hoe de aanwezigen bij de première dit opgevat zullen hebben.